

EDYTA BOCIAN

W POSZUKIWANIU EKWIWALENCJI MIĘDZYJĘZYKOWEJ
W OBRĘBIE DOMENY ŹRÓDŁOWEJ „TEMPERATURY”
W POLSKICH I WŁOSKICH METAFORACH JĘZYKOWYCH

IN SEARCH OF INTERLINGUAL EQUIVALENCE
WITHIN THE SOURCE DOMAIN OF “TEMPERATURE”
IN POLISH AND ITALIAN LANGUAGE METAPHORS

Abstract

The aim of this article is to carry out a comparative analysis of two adjective series referring to intermediate temperature states in Polish and Italian. The subject of the study is a metaphorical use of the following adjectives in the area of broadly understood emotion: *caldo – caloroso – tiepido – freddo* for Italian and *gorący – ciepły – letni – chłodny – zimny* for Polish. The comparative material within the indicated carriers of metaphors is the Italian-language and Polish-language dictionaries available on-line, along with the Sketch Engine Corpus.

Key words: poem; word; translation; polysemy; Norwid.

1. TYTUŁEM WSTĘPU

Choć o metaforze napisano już bardzo wiele, zjawisko to nie przestaje fascynować uczonych reprezentujących różne dziedziny naukowe. W gronie tym nie brak oczywiście i językoznawców, którzy – jako badacze materii języka – w sposób szczególny upodobali sobie ten niezwykły mechanizm

Dr EDYTA BOCIAN – adiunkt Katedry Filologii Romańskiej, Uniwersytet Szczeciński, autorka wielu artykułów dotyczących problemów metafory: jej teorii, tłumaczenia, konceptualizacji metaforycznych, oraz rozprawy doktorskiej: *La traduzione della metafora alla luce della teoria cognitiva sull'esempio della prosa italiana*; adres do korespondencji: Katedra Filologii Romańskiej, ul. Piastów 40b, budynek 5, pok. 203, 71-065 Szczecin; e-mail: Edyta.Bocian@usz.edu.pl.

tworzenia nowych znaczeń. Niniejszy artykuł stanowi kolejną próbę zmierzenia się z tym zajmującym zjawiskiem, tym razem z perspektywy porównawczej. Jego celem jest uwydatnienie punktów zbieżnych oraz rozbieżności w obrębie funkcjonowania metafor językowych w polskim i włoskim systemie językowym w ramach domeny źródłowej „temperatury”.

Samo pojęcie domeny źródłowej, obok domeny docelowej oraz rzutowania, to jeden z podstawowych terminów wypracowanych w ramach kognitywnej teorii metafory Lakoffa i Johnsona (1988). Pojęcia te – choć w zaproponowanym brzmieniu nowe – nie wskazują bynajmniej na zjawiska myśli językoznawczej obce. Refleksja dotycząca „przeniesienia nazwy jednej rzeczy na inną” pojawiła się już u Arystotelesa (*Poetyka*: 1457b) w obrębie czterech kierunków projekcji metaforycznej wraz z odnośnymi przykładami ilustrującymi. Rozważania dotyczące problemów metaforycznego rzutowania zostały podjęte także przez Kwintyliana, który w *Institutio oratoria* wyróżnił projekcję tego, co ożywione, na to, co nieożywione, w ramach czterech wzajemnych powiązań (ożywione ↔ (nie)ożywione, (nie)ożywione ↔ ożywione). W dalszej kolejności, biorąc pod uwagę najważniejsze teorie, Richards (1967) pisał o interakcji między tematem (*tenor*) a nośnikiem (*vehicle*), a Black (1983; 1993) nadał tym elementom nazwę odpowiednio tematu głównego i tematu pomocniczego. Potem w teorii Fauconniera i Turnera (2001; 2002) pojawia się już terminologia fuzji przestrzeni mentalnych. Z kolei samo rzutowanie między odnośnymi domenami prowadzi do powstania metafory konceptualnej.

Do powszechnie znanych i cytowanych należą niezmiennie metafory konceptualne ARGUMENTACJA TO WOJNA oraz CZAS TO PIENIĄDZ (Lakoff, Johnson 1988: 26 i 30). Przykłady te ilustrują proces budowania sensu, w którym metafory językowe – wytwór tego procesu – powielają wzorce konceptualne, działające na zasadzie swoistej matrycy. Zazwyczaj też mechanizm funkcjonowania metafory zasadza się na wykorzystaniu domen źródłowych o większej dostępności poznawczej, wynikającej z bezpośredniego doświadczenia fizycznego, opartego na zaangażowaniu zmysłów. Są to zatem najczęściej domeny konkretne, nieabstrakcyjne, których potencjał tkwi w możliwości – jak to ujął Arystoteles – „unaoczniania znaczeń” (*Retoryka*, III, 11: 1411b); przy tym problem tzw. ucieleśnienia (‘embodiment’) był szeroko poruszany w językoznawstwie kognitywnym, według którego odczuwanie własnego ciała oraz jego interakcji z otoczeniem jest podstawą rozumienia świata i mówienia o nim.

W podjętych poniżej rozważaniach przywołane zjawisko zostanie zgłębiane w ramach sensoryczności obecnej w tkance języka. Uwaga badawcza

zostanie skupiona głównie na roli, jaką percepcja zmysłowa, analizowana tutaj w obrębie reakcji termicznej w kontakcie z otoczeniem, może odgrywać w procesie powstawania motywacji dla metaforycznych przeniesień znaczeń¹. Przedmiot porównania stanowią niektóre wybrane jednostki językowe, pozwalające na kwalifikację doznań w obrębie doświadczania zmian i stopnia nasilenia odbioru temperatur w wymiarze przenośnym. Jednostki te układają się w dwa szeregi gradacyjne, obejmujące przymiotniki rozpościerające się na temperaturowym kontinuum pomiędzy biegunami ciepła i zimna: *letni*, *ciepły*, *gorący*, *chłodny* i *zimny* dla języka polskiego oraz ich słownikowe odpowiedniki w języku włoskim, tj. *caldo*, *caloroso*, *tiepido* i *freddo*². Wszystkie wymienione elementy zostały przeanalizowane w obrębie konwencjonalnych zasobów metaforycznych uwzględnionych języków³. Główny obszar analizy stanowi sfera uczuciowości człowieka, wraz z jego temperamentem, z zaznaczeniem, że domena „temperatury” wykazuje się produktywnością także na płaszczyźnie społeczno-politycznej (cf. Pajdzińska 2000), choć wskazany krąg tematyczny nie został uwzględniony w niniejszym opracowaniu.

¹ O tym, że do wymiaru odczuć sensorycznych należy także domena „temperatury” – choć nie jest ona tradycyjnie określana jako zmysł – pisała już chociażby A. Pajdzińska (2000: 202). Z kolei samo pojęcie ciepła oraz zimna jest zaliczane do najbardziej uniwersalnych domen źródłowych, które są „[...] szczególnie powszechne w metaforycznej konceptualizacji namiętności i pragnień, takich jak wściekłość, miłość, nienawiść i inne” (Kövecses 2010: 21; przeł. E.B.).

² Należy zaznaczyć, że wskazane szeregi przymiotnikowe reprezentują tylko trzy prototypowe pojęcia odpowiadające doznaniu ciepła, zimna i letniości. Dogłębna analiza innych jednostek leksykalnych, pozostających w relacji quasi-synonimii do wskazanych wyznaczników na skali temperatur (których obecność zaznacza się w obu wskazanych systemach językowych, np. *glaciale* / *lodowaty*, *ardente* / *gorący*), przekroczyłaby znacznie objętościowe ramy artykułu.

³ W artykule wykorzystano następujące słowniki polskojęzyczne, dostępne on-line: Wielki Słownik Języka Polskiego pod red. P. Żmigrodzkiego (<http://www.wsjp.pl/>), w skrócie WSJP, oraz Słownik Języka Polskiego W. Doroszewskiego (<https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista>); a także słowniki włoskojęzyczne zarówno w wersji on-line: il Treccani (<http://www.treccani.it>), Il Nuovo De Mauro (<https://dizionario.internazionale.it>), il Sabatini Coletti (http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/), jak i w wersji elektronicznej: P. Tiberii, 2012, *Dizionario delle collocazioni. Le combinazioni delle parole in italiano*, Zanichelli oraz G. Devoto, G. C. Oli, 2009; *Il Devoto-Oli. Vocabolario della lingua italiana*, Le Monnier. Dodatkowo posłużono się korpusami udostępnionymi w ramach platformy Sketch Engine (<https://www.sketchengine.co.uk/#blue>), głównie w celu ustalenia powszechności połączeń wyrazowych.

2. UCZUCIA NA SKALI TEMPERATUR

2.1. WOKÓŁ JĘZYKA WŁOSKIEGO

Najbardziej podstawowe przymiotniki umożliwiające stopniowanie intensywności odbioru odczuwanych temperatur układają się w leksyce języka włoskiego w następujący ciąg gradacyjny: *caldo – tiepido – freddo*.

W podanym szeregu przymiotnik *tiepido* ('letni') wyznacza punkt stopniowej zmiany temperatury w stronę przeciwnych biegunów temperaturowych, wskazując na wielkość fizyczną pośrednią pomiędzy chłodem a ciepłem. Ta charakterystyka pośredniości przekłada się na funkcjonowanie tego przymiotnika w wymiarze przenośnym. W języku włoskim cecha bycia *tiepido* odnosi się do osoby niezbyt ekspansywnej, powściągliwej emocjonalnie, np. *un uomo tiepido negli affetti, un marito ormai tiepido verso la moglie*, ale także takiej, której brakuje przekonania do bronionych racji: *tiepido difensore/fautore di una causa*. Owa letniość, czyli osiągnięcie niewystarczająco wysokiej temperatury, wskazuje też na postawę niedostatecznego entuzjazmu i życzliwości, np. *un'accoglienza tiepida della critica, un affetto tiepido; tiepido elogio, consenso*, a także na nikłą gorliwość i zaangażowanie, np. *una volontà tiepida, una preghiera tiepida, la sua fede è molto tiepida, è tiepido nel fare il bene*.

Wyżej na skali rosnących temperatur plasuje się przymiotnik *caldo* ('ciepły'). Występuje on przede wszystkim w użyciach metaforycznych wyrażających życzliwość oraz serdeczność, co wynika z faktu, że ciepło jest powszechnie odbierane jako przyjemne, np. *un abbraccio/applauso/benvenuto caldo, un caldo incoraggiamento, un'accoglienza calda, una calda ospitalità/raccomandazione*, również w użyciu przysłówkowym: *augurare/consigliare/incoraggiare caldamente*. W innych kontekstach, w odniesieniu do ludzi oraz żywionych przez nich uczuć, zwiększanie się temperatury implikuje z kolei zapał, pasję i ciepło: *essere caldo d'amore; il suo caldo affetto; una calda amicizia; con la più calda simpatia; un caldo discorso, una calda preghiera* oraz *un'esecuzione musicale calda*; tak samo jak: *il caldo della passione/di una discussione* wskazuje na pewną żarliwość, zapał, żar osób bezpośrednio zainteresowanych. Ta sama motywacja podwyższonej temperatury jest podstawą semantyczną następujących wyrażen: *una testa calda, cuore caldo, a sangue caldo, avere il sangue caldo*.

Należy dodać, że w języku włoskim w pierwszym z wymienionych użyć przymiotnika *caldo* pojawia się także przymiotnik *caloroso*, który w zna-

czeniu prymarnym określa napoje lub żywność wydzielające ciepło. Warto tutaj przytoczyć całą serię możliwych połączeń, w których *caloroso* oznacza intensywność odczuwanych uczuć: *un abbraccio/applauso/incoraggiamento/invito/ringraziamento caloroso, un caloroso arrivederci/benvenuto*. Obecne jest także znaczenie żywiołowości oraz dynamizmu w odniesieniu do prowadzonej dyskusji: *una discussione calorosa*, oraz żywiołowości w korelacji z temperamentem: *è un tipo molto caloroso*.

Przemieszczając się z kolei na skali temperatur w kierunku przeciwnym, napotykaemy w pierwszej kolejności przymiotnik *freddo* ('zimny'). Obniżenie się temperatury do stanu wskazującego na ochłodzenie rzutuje na metaforyczne użycia tego przymiotnika, dla których wspólnym mianownikiem jest nieobecność emocjonalności. Może on zatem opisywać człowieka, który nie podlega wpływom uczuć, np. *un individuo freddo e calcolatore*, a także oddawać usposobienie oraz zachowanie osób, które kontrolują ich okazywanie, np. *un carattere/un temperamento freddo, la fredda ragione, a mente fredda*. Również osoby pozbawione entuzjazmu, to jest takie, które ani się łatwo nie wzruszają, ani nie ulegają niepokojom, są portretowane w języku włoskim za pomocą tego przymiotnika: *un uomo freddo*. Wskazuje on także na brak manifestowania pozytywnych uczuć przy powitaniach/pożegnaniach czy po prostu w samym obejściu: *un'accoglienza fredda, un tono freddo e distaccato, discorso, conversazione fredda*, a także na zaniechanie ekspresji emocjonalnej w wyrazie artystycznym: *una prosa fredda, un dipinto freddo, un'esecuzione impeccabile ma fredda*. Powyższego obrazu dopełnia seria wyrażenia, w których połączynie *sangue freddo* oznacza spokój i niewzruszoność, obojętność, nieczułość: *avere sangue freddo, mostrare/rivelare sangue freddo nel pericolo; dare prova di sangue freddo; è di un sangue freddo straordinario; parlare, agire, sparare a sangue freddo*.

2.2. WOKÓŁ JĘZYKA POLSKIEGO

W języku polskim przymiotnik *letni* określa usposobienie człowieka, który jest „pozbawiony żywszych uczuć i nieangażujący się emocjonalnie” (WSJP, hasło *letni*). Letnie mogą też być żywione uczucia.

Podobnie jak w języku włoskim, wyżej na skali odczuwania nasilenia przyjemnych temperatur znajduje się przymiotnik *ciepły*. Określa on usposobienie człowieka, który „pozwalia innym osobom odczuć, że cieszy się z ich obecności” (WSJP, hasło *ciepły*). Wyraz ten wchodzi także w połą-

czenia z rzeczownikami o równie dodatnim wydźwięku: *ciepły uśmiech* lub *gest*, *ciepła atmosfera*, *ciepłe spojrzenie*, *ciepłe słowa* – ciepło jest tutaj synonimiczne do czegoś miłego, bezpiecznego lub rodzinnego. Podobnie wyrażenia *ciepło matczyne*, *ciepło emocjonalne*, *emanować ciepłem*, *ciepło o kimś mówić*, *ciepło kogoś wspominać* wskazują na pozytywność odczuwanych uczuć.

Wraz ze wzrostem temperatur język polski ucieka się do przymiotnika *gorący*, który w odniesieniu do istoty ludzkiej może określać postawę żarliwości oraz silnego zaangażowania, np. w połączeniach *gorący katolik/patriota/zwolennik*, a w wyrażeniu *gorąca dyskusja* wskazuje na tego typu postawę wśród jej uczestników. Tym samym *gorące przyjęcie/powitanie* implikuje „bardzo wysoką intensywność sympatii lub innych pozytywnych uczuć pewnej osoby do innej” (WSJP, hasło *gorący*), odczuwalną także w połączeniach: *gorące podziękowanie*, *pozdrowienie*; *gorące brawa*, *oklaski*. Dużą intensywność emocji konotuje jeszcze: *gorący pocałunek* oraz *gorące serce*. Wreszcie *gorąca głowa* (lub *gorący umysł*) to powszechne określenie na osobę porywczą, która ma skłonność do bardzo emocjonalnych reakcji, z kolei w wyrażeniu *studzić gorące głowy* dochodzi do identyfikacji zimna z brakiem emocjonalności, tutaj z jej wychładzaniem.

Również przymiotnik *chłodny* może się poszczycić całym spektrum metaforycznych użyć: począwszy od *chłodnego przyjęcia*, które wskazuje na bardziej niż neutralne zachowania emocjonalne, po *chłodny ton*; *dystans*, *stosunek*; *chłodną twarz*, aż po całkowitą obojętność reakcji: *chłodne spojrzenie*; *chłodne powitanie/pożegnanie*. Dodatkowo wyrażenie *chłodny obserwator* wskazuje na osobę, która „analizuje sytuację nie ulegając emocjom” (WSJP, hasło *chłodny*), tak samo jak *chłodny obiektywizm* „świadczący o tym, że ktoś analizuje sytuację w sposób pozbawiony emocji” (*ibidem*). Wyłączenie emocji jest widoczne także w kolokacjach: *chłodny spokój*; *umysł*; *chłodna kalkulacja*, *ocena*, *opinia*; *głowa*, czy w wyrażeniu *chłodny i rzeczowy*. Poświadczeniem braku emocjonalności, które niesie z sobą pojęcie *chłodu*, są jeszcze wyrażenia: *chłód emocjonalny*, *chłód uczuciowy* oraz *na chłodno* czy przysłówek *oceniać chłodno*.

Podobnie przymiotnik *zimny* wskazuje na człowieka obojętnego i nie-poddającego się emocjom (*zimny dla/wobec córki, dziecka, żony, rodziny*). Zanik jakichkolwiek objawów emocjonalności jest widoczny w następujących kolokacjach: *zimny wzrok* (uzewnętrzniający obojętność i nieuleganie emocjom); *zimny przepis*, *zimne spojrzenie* oraz *zimny rozsądek* (oparty na analizie sytuacji bez poddawania się emocjom) czy *zimna kalkulacja*, *zimna*

ocena. Przy ocenie postępowania innych osób obecne są również wyrażania takie, jak *zimny drań*, czyli „osoba wyjątkowo cyniczna, która świadomie i bez skrupułów postępuje bezwzględnie” (WSJP, hasło *zimny*), z kolei *zimna suka* to w języku potocznym i pejoratywnym znaczeniu „kobieta cyniczna, która świadomie i bez skrupułów postępuje bezwzględnie” (*ibidem*). Tym samym robić coś z *zimną krwią* oznacza wykonać coś „bez emocji i będąc w pełni świadomym tego, co się robi” (*ibidem*); WSJP wiąże to wyrażenie z całym szeregiem czynności popełnianych na niekorzyść osób trzecich, które w medialnym przekazie wywołują w opinii publicznej lawinę negatywnych emocji: *kłamać, bić, mordować, torturować, utopić, zamordować, zastrzelić, zgwałcić z zimną krwią*⁴.

3. DOMENA ŹRÓDŁOWA „TEMPERATURY” W JĘZYKU WŁOSKIM I POLSKIM: PRÓBA PODSUMOWANIA

Przeprowadzona analiza metaforycznych przesunięć znaczeniowych w obrębie domeny „temperatury” pozwala na sformułowanie pewnych uogólnień.

1. Zasadniczo, zarówno w języku polskim, jak i włoskim, przymiotnik *tiepido/letni* wskazuje na umiarkowanie, wręcz na pewną powściągliwość w odczuwaniu lub okazywaniu uczuć, słabe zaangażowanie oraz nikłą gorli-

⁴ Do tej pory skupiliśmy się wyłącznie na omówieniu pośrednich stanów nasilenia temperatur wyższych lub niższych niż normalne. Kontakt termiczny z otoczeniem może jednak prowadzić także do stanów ekstremalnych, w kierunku skrajnego bieguna ciepła lub zimna, co poświadczają liczne metafory konceptualne. Przede wszystkim metafora UCZUCIA TO OGIEŃ, będąca w języku polskim matrycą dla wielu metafor językowych, które wyrażają zarówno duży stopień nasilenia odczuwanych emocji, ich gwałtowność oraz niekiedy także bolesność, jak i ich stopniowy zanik: *plonąć gniewem; miłość gaśnie albo wygasa*. W sposób analogiczny w języku włoskim metafora ta jest kalkowana w wielu metaforycznych wyrażeniach, które dotyczą różnych uczuć: *accendere / spegnere l'invidia, estinguere l'odio, una gelosia bruciante*. Sytuacja przedstawia się podobnie w odniesieniu do metafory: UCZUCIA TO WRZĄCA/GORĄCA CIECZ, która w przeciwieństwie do konceptualizacji poprzedniej dotyczy uczuć raczej negatywnych. *Wrzeć gniewem, z wściekłości, ze złości; gotować się ze złości; kipieć agresją, gniewem, irytacją, wściekłością, złością; humorem, radością, szczęściem* to tylko niektóre z jej językowych realizacji w języku polskim. W języku włoskim to np.: *bollire di rabbia; il sangue gli bolle nelle vene*, o osobie cechującej się impulsywnym temperamentem lub targanej gwałtownymi namiętnościami.

Co się tyczy skrajnego bieguna zimna, brak emocjonalności jest oddawany przez metafory językowe odwzorowujące konceptualizację: BRAK UCZUĆ TO LÓD/SPADEK TEMPERATURY. W języku polskim np.: *zmroziło go, ktoś jest lodowaty*, a w języku włoskim np.: *rimanere gelido dalla paura* – o osobie, która skamieniała ze strachu, z przerażenia; *essere di gelo, avere il cuore di gelo* – o osobie nieczulej.

wość. W obu językach w znaczeniu przenośnym przymiotniki te mogą określać człowieka niezbyt ekspansywnego emocjonalnie, manifestującego uczucia w sposób niewystarczający, po polsku, dodatkowo, same uczucia można określić jako letnie. Tylko jednak po włosku mówimy, że sposób przyjęcia kogoś był letni, że czyjaś wola albo modlitwa są takie, nawet przy braku kolokacji: **un patriotismo tiepido*, **una religiosità tiepida* czy wyrażen o wzbudzaniu **sentimenti tiepidi*. O ile też w języku włoskim kwestia nie dość entuzjastycznego przyjęcia/odbioru czegoś lub kogoś, np. dzieła literackiego przez krytykę czy gości przez gospodarza, może być postrzegana w kategoriach letniości, o tyle już w języku polskim bardziej naturalnym jest skojarzenie z wrażeniami odczuwania chłodu (np. *chłodne przyjęcie*).

W ogólnym ujęciu, metaforyczne rozszerzenia przymiotników *tiepido/letni* – nawet jeśli na poziomie znaczeń dosłownych ekwiwalentne – nie są w analizowanych językach proporcjonalne: w języku polskim metaforyczny potencjał przymiotnika *letni* jest wykorzystywany w stopniu bardziej ograniczonym.

2. Co się tyczy z kolei par *caldo* i *caloroso* oraz *ciepły* i *gorący*, należy przede wszystkim zauważyć, że w języku włoskim na poziomie znaczenia dosłownego nie występuje jednowyrazowy odpowiednik dla słowa *gorący*, podobnie jak w języku polskim trudno jest jednoznacznie przetłumaczyć przymiotnik *caloroso*. Ta niedostateczna ekwiwalencja literalna przekłada się oczywiście na trudności w budowaniu sensów przenośnych, a dokładniej – na trudną do uchwycenia oscylację metaforycznego nośnika.

Jak poświadczają przywołane przykłady, w języku polskim uczucia o mniejszym stopniu intensywności są konceptualizowane jako ciepłe (cf. Pajdzińska 2000: 205 n.). Przymiotnik *ciepły* implikuje stonowanie, uczucia pozytywne, serdeczność, łagodność, życzliwość, dobroć. *Gorący* to z kolei znaczenie żarliwości, zaangażowania, żywiołowości, intensywności; przymiotnik ten werbalizuje stany wielkiego pobudzenia, uniesienia – gorliwość, zapał, zapalczywość. Takiego samego rozróżnienia nie udaje się niestety przeprowadzić w języku włoskim.

Zasadniczo mogłoby się wydawać, że połączenie cech zwyczajowo przypisywanych przymiotnikowi *ciepły*, czyli czułość, łagodność, bycie miłym, życzliwym, pogodnym i serdecznym, można oddać zarówno przez przymiotnik *caloroso*, jak i *caldo*. Problemem jest jednak fakt, że tak *caldo*, jak i po części *caloroso* mogą implikować również ową żywiołowość, zaangażowanie i gorliwość w opisie uczuciowości, która jest zarezerwowana dla

przymiotnika *gorący*. Tym samym przy występowaniu zaangażowania emocjonalnego, podczas gdy w języku polskim stosuje się często przymiotnik *gorący* (a nie *ciepły*):

- ◆ *gorący patriotyzm* (ale już nie *ciepły patriotyzm),
- ◆ *gorący zwolennik* (*ciepły zwolennik)
- ◆ *gorąca miłość* (*ciepła miłość)
- ◆ *gorąca przyjaźń* (*ciepła przyjaźń)
- ◆ *gorące oklaski* (żywiolowe) (*ciepłe oklaski)
- ◆ *gorąca prośba* (*ciepła prośba)
- ◆ *gorąca dyskusja* (*ciepła dyskusja)
- ◆ *gorący temperament* (*ciepły temperament)
- ◆ *gorąca krew* (*ciepła krew w odniesieniu do raptownych uczuć)
- ◆ *gorący umysł* (*ciepły umysł)
- ◆ *w gorącej wodzie kąpany* (*w ciepłej wodzie kąpany)

w języku włoskim nadal należałoby uciekać się do pary *caldo/caloroso*, rezygnując tym samym z oddania powyższych niuansów znaczeniowych.

Ten brak jasno zarysowanych granic wyklucza zautomatyzowanie procesu tłumaczeniowego. Znaczenia pomiędzy *caldo/caloroso* oraz *ciepły/gorący* są zatem poplątane i zagmatwane, trudno je jednoznacznie rozgraniczyć, co prowadzi niewątpliwie do ich semantycznego rozmycia. Ich wzajemne powiązania na płaszczyźnie międzyjęzykowej wymykają się niestety uogólnieniom, których trudno też zresztą dokonać *a priori* bez uwzględniania szerszego kontekstu tłumaczeniowego: usytuowane na płaszczyźnie tekstu mogą prowadzić niewątpliwie do innych rozwiązań translatorskich.

3. Przymiotnik *chłodny* prezentuje szeroki wachlarz metaforycznych użyć w języku polskim. Jego włoski odpowiednik – *fresco*, mimo że w sposób analogiczny określa temperatury umiarkowanie zimne, a dodatkowo dotyczy potraw oraz składników, które są świeże – nie wykazuje się aktywnością metaforyczną w sferze emocjonalnej. Funkcji tej nie może też przejąć metaforyka opierająca się na przymiotniku *freddo*. Wynika to zasadniczo z faktu, że w znaczeniu przenośnym, jak słusznie zauważa Pajdzińska (2000: 206 n.), a co potwierdzają także odnotowane przykłady, chłód oznacza nieokazywanie uczuć, obojętność, oschłość czy wręcz nieżyczliwość; podczas gdy *zimny* określa przejawy głębszej obojętności, nieczułości, a nawet nieżyczliwości w porównaniu z *chłodny*. Nie są to zatem znaczenia synonimiczne.

Ta dyferencjacja znaczeń może rodzić problemy w przejściu z języka polskiego na włoski i odwrotnie; w tłumaczeniu, w obrębie tych dwóch języków, zaprezentowane powyżej odcienie znaczeniowe mogą ulec zatraceniu.

4. KONKLUZJE

Przeanalizowane szeregi gradacyjne przymiotników pozwalają na określenie nasilenia intensywności uczuć w sposób przenośny. W obu językach uczucia kojarzone pozytywnie są skonceptualizowane poprzez przymiotniki plasujące się w obrębie bieguna ciepła, z kolei emocje negatywne lub ich brak łączą się z przymiotnikami denotującymi temperatury niskie. Zależność ta wynika naturalnie z powszechnego odbierania temperatur niskich jako odczuć niezbyt miłych oraz doświadczania wpływu temperatur podwyższonych jako przyjemnych.

Co ciekawe jednak, a zarazem też zaskakujące, choć przymiotniki te wskazują na zjawiska powszechnie doświadczane oraz podstawowe w codziennym odczuwaniu wpływu temperatury na ciało, co – jak się wydaje – powinno implikować pewną uniwersalność, kwestia ich ekwiwalencji międzyjęzykowej w parze język polski/język włoski nie jest już tak oczywista, bezdyskusyjna i jednoznaczna. W zasadzie można mówić tylko o pewnym zbliżaniu się znaczeń w obrębie przeanalizowanych relacji synonimii międzyjęzykowej. Powodem jest nie tylko różny zasięg metaforycznego użycia przebadanych leksemów, ale – w niektórych przypadkach – wręcz brak ich międzyjęzykowych odpowiedników.

REFERENCJE

- Arystoteles, 2004, *Retoryka; Retoryka dla Aleksandra; Poetyka*, przeł. Henryk Podbielski, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Black Max, 1983, *Modelli, archetipi, metafore*, Parma, Pratiche.
- Black Max, 1993, «More about metaphor» [in:] *Metaphor and thought*, ed. A. Ortony, Cambridge, Cambridge University Press, 19-41.
- Fauconnier Gilles, Turner Mark, 2001, *Amalgami: introduzione ai network di integrazione concettuale*, Urbino, Quattro venti.
- Fauconnier Gilles, Turner Mark, 2002, *The way we think: conceptual blending and the mind's hidden complexities*, New York, Basic Books.
- Kövecses Zoltán, 2010, *Metaphor. A Practical Introduction*, 2nd edition, Oxford, Oxford University Press.

Lakoff George, Johnson Mark, 1988, *Metafory w naszym życiu*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy.

Pajdzińska Anna, 2000, «„Temperatura” jako domena źródłowa metafor językowych» [in:] *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Sectio FF, vol. XVIII, 201-212.

Quintiliano Marco Fabio. *L'istituzione oratoria*, vol. 2, Torino, UTET (edizione del 1979 a c. di R. Faranda, P. Pecchiura).

Richards Ivor Armstrong, 1967, *La filosofia della retorica*, Milano, Feltrinelli.

W POSZUKIWANIU EKWIWALENCJI MIĘDZYJĘZYKOWEJ
W OBRĘBIE DOMENY ŹRÓDŁOWEJ „TEMPERATURY”
W POLSKICH I WŁOSKICH METAFORACH JĘZYKOWYCH

Streszczenie

Celem artykułu jest przeprowadzenie analizy porównawczej dwóch serii przymiotnikowych wskazujących na pośrednie stany temperaturowe w języku polskim oraz włoskim. Przedmiotem analizy są metaforyczne użycia następujących przymiotników w zakresie szeroko pojętej emocjonalności: *caldo – caloroso – tiepido – freddo* dla języka włoskiego oraz *gorący – ciepły – letni – chłodny – zimny* dla języka polskiego. Materiał porównawczy, w obrębie wskazanych nośników metaforycznych, stanowią zasoby słowników włosko- i polskojęzycznych dostępnych on-line wraz z platformą korpusową Sketch Engine.

Słowa kluczowe: temperatura, metafory językowe, język włoski, język polski.

À LA RECHERCHE D'UNE ÉQUIVALENCE INTERLINGUALE
DANS LE DOMAINE SOURCE DE LA « TEMPÉRATURE »
EN MÉTAPHORES EN POLONAIS ET EN ITALIEN

Résumé

L'objectif de l'article est de faire une analyse comparative de deux séries d'adjectifs indiquant des états de température *intermédiaires* en polonais et en italien. L'analyse se concentre sur les usages métaphoriques des adjectifs suivants dans le domaine de l'émotivité au sens large du terme : *caldo – caloroso – tiepido – freddo* pour l'italien et *gorący – ciepły – letni – chłodny – zimny* pour la langue polonaise. Le matériel comparatif, dans le cadre des supports métaphoriques indiqués, est constitué des ressources des dictionnaires en italien et en polonais, disponibles en ligne, ainsi que de la plateforme Sketch Engine (logiciel de linguistique de corpus)

Mots-clés : température ; expressions métaphoriques ; langue italienne ; langue polonaise.